

EENE BIJDRAGE TOT NEERLANDS KRIJGSGESCHIEDENIS.

(Met 1 overzichtskaart en 2 schetsen.)

Kort overzicht van de veldtochten in de Zuidelijke Nederlanden in de jaren 1744—46, gevolgd door eene beschouwing over het Beleg en de Overrompeling van Bergen-op-Zoom in 1747.

Zooals bekend is, behooren de drie veldtochten, door **LODEWIJK XV**, Koning van Frankrijk, in de jaren 1744—46 ondernomen ter verovering der Zuidelijke Nederlanden, en de inval van dien vorst in de Republiek der Vereenigde Nederlanden in 1747, tot den Oostenrijkschen successie-oorlog (1740—48). De Pragmatieke Sanctie, in 1713 tot stand gekomen, had, ofschoon de meeste Europeesche vorsten en ook de Republiek — deze laatste schoorvoetend den 20sten Februari 1732 — waren toegetreden, geen doel getroffen. Na het overlijden den 20sten October 1740 van Keizer **KAREL VI**, werden aan **MARIA THERESIA** hare voorvaderlijke bezittingen betwist en waren het nog wel de Koning van Pruisen, de keurvorsten van Saksen en Beieren en de Koning van Spanje, die alles in het werk stelden de Oostenrijksche monarchie te ontbinden.

De eerste en tweede Silezische oorlog (resp. 1740—42 en 1744—45), door eerstgenoemden Koning tegen Oostenrijk ondernomen, zijn voor ons doel van geen belang. De Republiek was hierin niet betrokken. Wel de veldtochten van 1744, 45 en 46 in de Zuidelijke Nederlanden, welke een gevolg waren van het verbond, dat de Koning van Spanje en beide genoemde keurvorsten in 1741 met **LODEWIJK XV** hadden gesloten. Hierbij had de laatstgenoemde de verplichting op zich genomen de eerstgenoemden in het bezit te stellen van hetgeen, waarop zij meenden recht te hebben, en daardoor ongezocht gelegenheid gevonden een poging te wagen ter verovering van deze aan Oostenrijk toebehoorende Nederlanden.

Dat de Republiek aan deze veldtochten moest deelnemen, werd veroorzaakt eensdeels door haar toetreden tot de Pragmatieke Sanctie (1), anderdeels

(1) **LODEWIJK XV** was ook tot de Pragmatieke Sanctie toegetreden. In de »secrete resolutie'' van den 7den November 1747, strekkende tot antwoord op de hierna te noemen memoriën van den Franschen Minister, den **Abt DE LA VILLE**, en bijgevoegde declaratiën van den Franschen Koning, dd. 17 April en 21 September van het loopende jaar, wordt o. a. gezegd: »Dat wanneer,

door het zg. Barrière-tractaat. Ook Engeland was op grond van eerstgenoemd verdrag verplicht Oostenrijk bij te staan. Beide rijken evenwel waren beducht met Frankrijk te breken, dat, ofschoon niet meer zoo machtig als eertijds onder LODEWIJK XIV, toch nog kracht genoeg kon ontwikkelen.

De Republiek was na den vrede van Utrecht (1713) een tijdperk van verval ingetreden. De Spaansche successie-oorlog had haar ontzettende offeringen gekost en toch weinig beantwoord aan den roem, waarmee was gestreden. Het voornaamste voordeel door haar verkregen, bestond in het bovengenoemde Barrière-tractaat, den 15den November 1715 te Antwerpen gesloten. Hierbij ontving zij het recht 12.000 man bezetting te leggen — als eene barrière tegen Frankrijks veroveringszucht — in de vestingen Menen, fort Knock, Veurne, Yperen, Doornik, Warnebon en Namen, maar nam dientengevolge ook de verplichting op zich die vestingen te verdedigen, ondanks de omstandigheid, dat de Zuidelijke Nederlanden in dat jaar (1715) in Oostenrijksche handen waren overgegaan (1).

De groote uitgaven, door den Spaanschen successie-oorlog veroorzaakt, hadden de Republiek in zware schulden gewikkeld. Daar men zich evenwel door de genoemde barrière veilig waande als achter een Chineeschen muur, werd er geen bezwaar in gezien, over te gaan tot het volgen van een staatkundig stelsel, waarbij eene handhaving der onzijdigheid à tout prix, tot richtsnoer diende, welke houding weldra gepaard ging met het volgen van een overdreven zuinigheidssysteem. Het krijgswezen moest het voornamelijk ontgelden. En daar men opzag tegen vernieuwde inspanning, bleven nuttige hervormingen achterwege. Het natuurlijk gevolg was, dat de eens zoo machtige Republiek al haren invloed verloor.

Het zou onbillijk zijn te doen voorkomen, alsof er omtrent deze regeeringsbeginselen eensgezindheid in het gemeenebest bestond. Dat was niet het geval. Na het overlijden van den stadhouder WILLEM III, den 19den

na de dood van Keyser CARÉL DE SESDE, het aan Syn Aller Chr. Majesteit, *schoon zoozeer als haar Ho. Mo. verbonden tot maintien van de pragmatieke sanctie*, behaagd had, om onder schijn van de praetensien van het Huis van Beyeren te souteneeren, het dessein te formeeren, en door een dadelijken aanval werkstellig te maken, om het Huis van Oostenrijk te vernietigen, immers zoo klein te maken, dat het zig met de zaaken van Europa niet zoude kunnen bemoeien, nog haare overige possessien met kracht ondersteunen, *haare tegenwoordige Keizerlijke Majesteit, de Koninginne van Hungarijen en Bohemen, haar Ho. Mo. op het ernstigste aangesprooken en van dezelve gerequireert heeft de vervulling van de engagementen, waarin zij uit kragte van de voors. defensive alliantie stonden.*" (Register van de secreete Resolutiën van haar Hoog Mogende van den jare 1747; Rijks archief.)

(1) In bovengenoemde secreete resolutie van 7 November zeggen haar Ho. Mo. dat de »*Oostenrijke Nederlanden aan haar volgens de Tractaten tot een voormuur en Barrière moesten dienen en de vestingen daarin gelegen, die aan haar daar toe geaffecteert en met derzelver Troupes bezet waren*»...., terwijl zij iets verder beweren »*dat zij de voors. Oostenrijke Nederlanden aanzagen als een gedeelte van haare Frontieren, gelijk zij effectivelijk waren en dat derhalven die geattaqueert werdende, haar Ho. Mo. zelve in haare Barrière geattaqueert werden.*" Dit maakt eenig verschil met het in den tekst medegedeelde. De waarheid zou uit een inzage van het tractaat zelf moeten blijken. Een feit is het, dat de Staatsche troepen in de drie veldtochten 1744—47 medehielpen bij de verdediging van *alle* vestingen, doch dit kan ook een gevolg geweest zijn van de verplichting, door het toetreden tot de Pragmatieke Sanctie opgelegd.

Maart 1702 (1), was in de vijf provinciën, die hem als zoodanig hadden erkend, het besluit genomen geen opvolger aan te stellen. Dientengevolge bleven de Nederlanden in handen van eene »regenten-oligarchie» of i. a. w. waren de Vereenigde provinciën overgeleverd aan eene heerschappij van locale regenten. De vroedschappen in de steden toch hadden zich bij eede verbonden om alle betrekkingen onder elkander te verdeelen. Uit de tot hen behorende familiën werden de burgemeesters en verdere regeeringspersonen gekozen, die met de leden van hun geslacht met recht konden verklaren, dat zij de Koningen van het land waren. Uit hen koos men dan weer de afgevaardigden voor de Provinciale en Algemeene Staten; het moet evenwel gezegd worden, dat zij niet daar, maar voornamelijk op eigen gebied, d. i. in de steden schitterden. De Staat toch was als het ware opgelost in zooveel Staatjes, als er steden waren, terwijl ieder Staatje zooveel Koningen telde, als het regenten had. Wie in de steden dan ook niet tot die regenten-familiën behoorde, stond met het gemeen gelijk en men ontzag zich niet den koopman, den man van wetenschap, den advocaat en den winkelier allen met den naam van »kerel» aan te spreken.

Het kon niet uitblijven, dat door dit, den publieken geest weinig aankweekend, en door zijn verdeeldheid krachteloos bestuur de Republiek hoe langer hoe meer allen invloed verloor, te meer daar vele gewichtige betrekkingen dikwijls in handen kwamen van familieleden of vrienden, zonder dat acht geslagen werd op bekwaamheid of bruikbaarheid (2).

De Oranje-partij, die hier tegenover stond en beter de verplichtingen der Republiek kende, was machteloos. Zij kon niet verhinderen, dat het leger gaandeweg verminderd werd in getalsterkte, dat vele onbekwame of oude en afgeleefde bevelhebbers als zoodanig bleven gehandhaafd en dientengevolge door het sterk verminderen der geoefendheid, het zelfvertrouwen verloren ging, zoo noodig in een leger, dat met recht aanspraak op dien naam wil maken.

Ook het zeewezen was achteruitgegaan. Men had geen geld over voor nieuwe schepen, terwijl de vloot door gebrek aan verzorging in de dokken lag te vergaan.

Toen nu de Oostenrijksche successie-oorlog uitbrak, had de Republiek weinig lust haar stelsel van onzijdigheid te laten varen. Het was te vergeefs, dat MARIA THERESIA de regeering aan hare, in 1732 op zich genomen

(1) Met WILLEM was het geslacht van den Zwijger uitgestorven. Daarom was door hem inderdij gepoogd den kleinzoon eener dochter van FREDERIK HENDRIK, JOHAN WILLEM FRISO, in 1702 een jongen van 11 jaar, tot zijn opvolger bestemd te krijgen, doch dit was hem niet gelukt. Deze JOHAN WILLEM FRISO schijnt een veelbelovend jongmensch te zijn geweest, die reeds als militair een goeden naam had verworven, toen hij in 1711 — dus op 20jarigen leeftijd — aan de Moerdijk verdrong. Zes weken na zijn dood schonk zijne 22-jarige weduwe MARIA LOUISE VAN HESSEN-KASSEL het leven aan een zoon, den lateren stadhouder WILLEM IV.

(2) Zie hieromtrent de *Historische Bladen*, nagelaten door Dr. THEOD. JONISSEN, in 1889 uitgegeven door J. C. MATTHES, Hoofdstuk VII.

verplichtingen herinnerde. (1) Men trachtte te schikken, maar besloot toch in 1740, beducht als men was voor Frankrijk, dat wel eens in de Zuidelijke Nederlanden zou kunnen vallen, om het in 1736 tot 44.000 man verminderde leger, te vermeederen met 11.500 man. In Maart 1741, na de verovering van Silezië door FREDERIK II, voegde men er weer 10.000 bij en in December van dat jaar, waarschijnlijk tengevolge van het bovengenoemd verbond tusschen LODEWIJK XV, de Koningen van Spanje en Pruisen en de keurvorsten van Saksen en Beieren, nog eens 20.000 man.

In 1743 ging de Republiek er schoorvoetend (2) toe over, 20.000 man onder den Graaf WILLEM MAURITS VAN NASSAU—OUWERKERK te zenden tot hulp aan MARIA THERESIA; deze troepen kwamen evenwel te laat om nog deel te kunnen nemen aan de overwinning, door de Engelschen te Dettingen op de Franschen behaald. Deze laatsten retireerden nu achter den Rijn, terwijl de Engelschen in staatschen dienst naar de Oostenrijksche Nederlanden terugkeerden.

Den 30sten Maart 1744 verklaarde Frankrijk den oorlog aan Engeland, den 26sten April daaraanvolgende aan Oostenrijk en eenige dagen later werd door den Franschen gezant te 's-Gravenhage aan de Staten-Generaal medegedeeld, dat LODEWIJK XV voornemens was in de Zuidelijke Nederlanden te vallen. En ofschoon nu Frankrijk en de Republiek officieel met elkaar in vrede waren, moest de laatste toch deelnemen aan den oorlog, eensdeels omdat zij verplicht was hare barrière te verdedigen, anderdeels omdat zij sedert 1732 de verplichting op zich had geladen, MARIA THERESIA bij te staan.

De veldtochten van 1744—46 zijn, in verband met de houding door de Staten-Generaal ten opzichte van Frankrijk aangenomen, de onmiddellijke oorzaak geweest van den inval van Koning LODEWIJK in het daaropvolgend jaar in de Republiek, een inval, welke het beleg van Bergen-op-Zoom ten-

(1) Vergelijk het slot der noot (1) op bladz. 31. Eigenaardig is, in verband met het in den tekst medegedeelde, de bewering van haar Ho. Mo. in dezelfde secreete resolutie van 7 November 1747, dat zij hun bijstand van MARIA THERESIA in het jaar 1741 en volgende jaren noemen: «eene zaak zoo billijk, zoo overeenkomstig met het gegeven woord en trouw, mitsgaders met de belangen van den Staat, alsmede zoo gepermitteert en irrefechabel onder geciviliseerde Natien»... terwijl zij feitelijk de Keizerin ruim twee jaren op hulp hebben laten wachten.

(2) In meergemelde secreete resolutie wordt over deze hulp op de volgende wijze gesproken: «Dat dit alles egter niet heeft belet, dat de standvastigheid van haar Ho. Mo. en derzelver ijver voor de goede trouwe in het nakoomen der verbonden, hetgeen bij haar altoos als heylig is aangemerkt, eindelijk haar heeft gedetermineerd, om voor de eerste maal in het jaar 1743 een secours in Troupes te geeven aan haare Keizerlijke Majesteit de Koninginne van Hongarijen en Bohemen, nadat het Huis van Oostenrijk, door den geweldigen aanval van Syne Aller Chr. Majesteit, bijna gebragt was geweest tot op den oever van deszelfs ruïne»... Hoe het mogelijk is, logisch verband te brengen tusschen den aanhef van dit officieel staatsstuk, de verklaring dat dit helpen «eindelijk in het jaar 1743» voor de «eerste maal» plaats had, en het slot, is ons niet goed begrijpelijk, te meer als wij in aanmerking nemen, dat MARIA THERESIA reeds in 1741 door hare vijanden werd bestookt en rechtens aanspraak kon maken op de hulp van de onderteekenaren der Pragmatie Sanctie.

gevolge heeft gehad. Die veldtochten behoeven tot recht verstand van die belegering niet en detail te worden behandeld, te meer daar door het betrekken der winterkwartieren, elke zomercampagne als het ware op zichzelf stond.

Een vluchtig overzicht zou dan ook voldoende zijn, indien het niet noodig ware, ter kennismaking met sommige bevelhebbers, die ook in of vóór Bergen-op Zoom zullen optreden, sommige momenten nader te beschouwen.

Zooals wij reeds hebben gezien, liet het leger der Republiek, vooral wat aangaat de bevelhebbers, veel te wenschen over. Maar ook in Frankrijk was achteruitgang te bespeuren, ofschoon niet in die mate als in de Nederlanden. De roemrijke dagen van **LODEWIJK XIV** behoorden tot het verleden. **TURENNE** en **CONDÉ** waren niet meer. Aan het hoofd stond **LODEWIJK XV**, een verwijfd Koning en een werktuig in de handen zijner ministers, gunstelingen en maitresses. Het is onnoodig, langer bij hem te blijven stilstaan. Hetgeen hij was, kan geacht worden algemeen genoeg bekend te zijn. Den 15den Februari 1710 geboren — als achterkleinzoon van **LODEWIJK XIV** — was hij in 1744 dus 34 jaren oud. Hij had den naam van weinig krijgshaftig en krijgskundig te zijn, leefde zedeloos, behaalde geen roem, bracht de financiën ten ondergang en droeg weinig bij tot den goeden naam van het Fransche leger (1).

Met uitzondering van Engeland, waren in Europa toenmaals de koningen en vorsten despoten, wier macht hen bij de »gratie Gods" heette te zijn verleend. Het volk genoot weinig of geen vrijheid, terwijl het staande leger, als werktuig in de handen van den alleenheerscher, gereed stond elk streven naar het genot van menschenrechten reeds in de geboorte te dooden. Stond er een krijgskundig, karaktervol man aan het hoofd, dan kreeg ook dat leger als zoodanig een goeden naam; daar evenwel waar een vorst als **LODEWIJK XV** het gezag in handen had, moest de roem gaan tanen.

Het Fransche leger echter had zijn gevreesden naam nog niet geheel verloren. Gebrek aan discipline was er niet, terwijl de roemrijke dagen der vorige eeuw nog niet waren vergeten. Maar daar de groote mannen van toenmaals geene opvolgers, hunner waardig, hadden gevonden, moest er langzamerhand wel achteruitgang komen. Toch oefende Frankrijks naam nog gezag uit en had het dit voornamelijk te danken aan twee vreemdelingen: **MAURITS**, Graaf van Saksen en Graaf **WOLDEMAR VON LÖWENTHAL**.

De eerstgenoemde is zelfs voor hem, die de geschiedenis slechts oppervlakkig bestudeert, een bekend persoon. Geboren in 1695 als onechte zoon van Koning **AUGUSTUS VAN POLEN**, keurvorst van Saksen en Gravin **KÖNIGSMARK**, was hij sedert den 7den April 1744 Maarschalk van Frankrijk en opperbevelhebber van het leger in de Zuidelijke Nederlanden.

(1) Jhr C. A. VAN SUIPSTEIJN beweert in zijn lezing van 22 December 1887, in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschappen, bladz. 109, dat **LODEWIJK XV** zich door »dapperheid en bedaardheid" onderscheidde.

Hij paarde aan de reuzenkracht van zijnen vader een ontembaren moed en begon, wat zijn krijgsbeleid aangaat, den roem der CONDE's en TURENNE's op zij te streven.

In 1720 in Franschen dienst getreden — omdat hij, naar het scheen, in zijn vaderland niet naar wensch kon slagen — had hij in den Poolschen successie-oorlog (1733—35) tegen zijnen halfbroeder gestreden, ten bate van den pretendent, den gewezen Koning STANISLAUS LESCINZKY, schoonvader van LODEWIJK XV; zelfs had hij toen het opperbevel over het Saksische leger van de hand gewezen, hem door dien broeder aangeboden. Hij schitterde in den Oostenrijkschen successie-oorlog bij Praag (1741), dat hij stormenderhand nam, en bij Eger (1742), dat eveneens door hem veroverd werd (1). Ofschoon Duitscher, moet hij voor Frankrijk van bijna gelijke beteekenis worden geacht, als Prins EUGENIUS indertijd was voor Oostenrijk en Duitschland (2).

Het schijnt, dat zijn gezondheid in 1745 te wenschen overliet; ten minste tegen dat jaar openbaarden zich bij hem kenteekenen van waterzucht. Dat het hem evenwel ook toen aan energie niet ontbrak, kan blijken uit een antwoord, door hem in het begin van 1745 aan VOLTAIRE gegeven, toen deze hem vroeg, wat hij in zulk een toestand van zwakte zou kunnen uitvoeren, en dat luidde: »il ne s'agit pas de vivre, mais de partir" (3).

Graaf WOLDEMAR VON LÖWENTHAL had eveneens een goeden naam. Geboren in 1700, was hij een achterneef van Koning FREDERIK III van Denemarken en afwisselend in Oostenrijkschen, Saksischen en Russischen dienst geweest; ook had hij onder MUNNICH tegen de Turken gestreden. Hij was door LODEWIJK XV in Franschen dienst getrokken en in 1743 tot luitenant-generaal bevorderd.

In de veldtochten van 1744—46 in de Oostenrijksche Nederlanden werd hem menigmaal een afzonderlijk commando gegeven. Vooral echter trad hij op den voorgrond, toen hem in 1747 opgedragen werd, zich van Staats-Vlaanderen meester te maken en Bergen-op-Zoom te belegeren. Hij kende grondig de geniewetenschap en had met vrucht de aardrijkskunde en de tactiek bestudeerd. Hij sprak met evenveel gemak latijn, Duitsch, Engelsch, Italiaansch, Russisch en Fransch en schijnt het voorrecht te hebben gehad,

(1) Dr. KARL VON WEBER, *Moritz Graf von Sachsen, Marschall von Frankreich*. Leipzig, 1863, bladz. 181.

(2) Dr. ROTTECK, *Allgemeine Weltgeschichte*, deel III, bladz. 340.

(3) Dr. KAREL VON WEBER a. v., bladz. 203—204. De Heer VAN SJPESTEIJN noemt hem wel is waar een uitstekend aanvoerder en een opperbevelhebber, »wiens bevelen steeds onvoorwaardelijk werden gehoorzaamd", maar ook »bejaard en ziekelijk" (bladz. 109). Het schijnt ons toe, dat hier eenige tegenspraak in schuilt. Gevallen van hooge uitzondering daargelaten, zal een bejaard en ziekelijk opperbevelhebber goen uitstekend aanvoerder zijn. Dat er veel discipline heerschte in het Fransche leger en men een »onbepert vertrouwen in de talenten van den opperbevelhebber" had, is, naar wij meenen, juist, maar de Maarschalk was, zooals wij hebben gezien, in 1695 geboren, in 1744 dus 49 jaren oud. Hij kan dus niet bejaard worden genoemd, maar was ondanks zijn ziekelijken toestand, een jaar later nog vol energie.

bescheidenheid en goedhartigheid verenigbaar te maken met de gave, die hem in staat stelde eene ijzeren discipline te handhaven.

De genoemde veldtochten maakten geen uitzondering op hetgeen in die dagen als regel gold: men koos niet het vijandelijke leger tot object, maar de vestingen. Ofschoon hiervoor goede gronden bestonden en o. a. de wijze van verpleging van het leger volgens het magazijnstelsel een der hoofdoorzaken is, kan niet worden ontkend, dat dientengevolge de gang der operatiën log en langzaam was. Eigenlijk gezegde kunstwegen bestonden toen nog niet, terwijl de zg. landwegen dikwijls veel te wenschen overlieten. Het gevolg was, dat groote waarde werd gehecht aan de waterwegen en men angstvallig vasthield aan de verbinding met eigen grondgebied. De vestingen oefenden daarom dikwijls reeds invloed uit, alleen omdat zij er waren, terwijl menigmaal de mogelijkheid ontstond, eene vijandelijke legermacht uit eene voordeelige stelling weg te manoeuvreeren, alleen door de een of andere plaats te bemachtigen, welke door hare ligging invloed uitoefende op de achterwaartsche verbinding b. v., vooral als deze door een waterweg werd daargesteld.

Vooruit te rukken met eene door den vijand geoccupeerde veste in den rug, werd dan ook ondoenlijk geacht en men krijgt bij het volgen der operatiën dikwerf den indruk, alsof de vijandelijke veldheeren elkaar op het schaakbord bestreden.

In het jaar 1744 bestond er bij de bondgenooten noch eenheid, noch samenwerking (1). De eenige man, die nog eenig veerkracht toonde, was de reeds genoemde Graaf WILLEM MAURITS VAN NASSAU—OUWERKERK, die evenwel, geen opperbevelhebber (2) zijnde, met zijne Nederlanders en de Oostenrijkers niet veel kon doen, daar hij de Engelschen onder Generaal WADE niet kon overhalen, noch noodzaken, zich bij hem aan te sluiten. Het gevolg was, dat LODEWIJK vrij spel kreeg en in betrekkelijk korten tijd zich meester maakte van Menen (4 Juni), Yperen (26 Juni), fort Knock (28 Juni) en Veurne (11 Juli). Het beleg van Yperen is voor ons in zoverre niet onbelangrijk, omdat in die vesting Prins WILLEM LODEWIJK VAN HESSEN—PHILIPSTHAL het bevel voerde, dezelfde, die drie jaar later als gouverneur van Bergen-op-Zoom zou optreden.

Yperen is eene kleine stad, hoogstens 10 minuten gaans lang en breed en omgeven door een gebastioneerden hoofdwal met natte grachten, waarvoor in het oostelijk, zuidelijk en zuidwestelijk gedeelte eenige eenvoudige buitenwerken. In het noordwesten liggen de twee, door een bedekten weg

(1) De Heer van Sijpesteijn (bladz. 109—110) beweert, dat de toestand »allerellendigst» was, dat »alles geschiedde zonder overleg en samenwerking» en dat het leger der bondgenooten »zonder discipline» was. Dit schijnt ons zeer overdreven toe. Wat toch is een leger »zonder discipline», waar *alles* geschiedt »zonder overleg en samenhang»? Niets meer dan een bende; en hoe slecht ook, zoo erg was het in 1744 en volgende jaren toch niet.

(2) Uit eene ordre de bataille (*Europeesche Mercurius*, April 1744, bladz. 253) blijkt, dat Graaf WILLEM MAURITS VAN NASSAU—OUWERKERK was »Generaal en Chef voor 't corps d'Auxiliairen.»

omgeven en door een breede natte gracht van den hoofdwal gescheiden hoornwerken Belle en Elverding, in het noorden bevindt zich à cheval op de Bouzingervaart de door een dubbel kroonwerk omgeven Benedenstad en in het noordoosten het hoornwerk Tourront, welke beide laatste eveneens door een natte gracht van den hoofdwal zijn gescheiden.

De bezetting, uit 3 bataljons Zwitsersche, 1 bataljon Hollandsche troepen en 4 compagnieën ruiters bestaande, was ongeveer 2500 man sterk (1). De aanval werd geleid door den Maarschalk DE NOAILLES en had plaats op het sterke front in het noorden en noordoosten, waarschijnlijk omdat aanvankelijk de overige minder sterke fronten door inundatiën waren gedekt.

Een voornaam verwijt, dat den bevelhebber in de stad kan worden gemaakt, (2) is, dat hij den aanvaller op helder lichten dag (den 15den Juni 's morgens om 10 uur) de loopgraven aan weerszijden van het kanaal van Nieuwpoort (Bouzingervaart) liet openen. Het schijnt evenwel, dat de rapporten van den Maarschalk NOAILLES o. a. toch hebben gemeld, dat de belegerden den 15den Juni een schrikkelijk vuur maakten en den arbeid zeer vertraagden (3). Men zou dus zeggen, dat het openen der loopgraven niet zoo voetstoots heeft plaats gehad.

Gaat men na, dat de uitgebreidheid der werken langs den bedekten weg $\frac{3}{4}$ uur gaans bedroeg, de bezetting slechts uit ongeveer 2500 man bestond, terwijl het land, dat »ruim een mijl in de rontte geïnundeerd was», (4) den 17den Juni droog en bruikbaar begon te worden, dan moet men erkennen, dat de Prins VAN HESSEN geen gemakkelijke taak had te vervullen.

Neemt men evenwel in aanmerking, dat het front van aanval en dus ook dat der verdediging beperkt bleef tot het aanvankelijk droge gedeelte (5),

(1) *Deux capitaines étrangers au service de France. Plans et journaux des sièges de la dernière guerre de Flandres.* Strasbourg 1750, page 8. Men zal goed doen, voor dit en de volgende jaren, het bataljon infanterie, wat de combattanten betreft, te stellen op \pm 500 man, het eskadron op \pm 125 M. De organieke sterkte schijnt, althans bij de Staatsche troepen en dan »tout compris», \pm 800 man te zijn geweest, wat de bataljons infanterie aangaat, die ook wel regimenten werden genoemd, terwijl de eskadrons \pm 150 man telden. Volgens den sterktestaat, door den Vorst VAN WALDECK als bevelhebber der Staatsche troepen den 12den Juni 1747 uit het hoofdkwartier te Vijlen — te vinden in het Rijksarchief — gezonden aan haar Ho. Mo., mankeerden niet alleen betrekkelijk veel manschappen bij de bataljons, maar is het onderscheid tusschen de »effectifs tout compris» en de »presens en rang et file» nog al aanmerkelijk, nl. \pm 20 %.

(2) BOSSCHA, deel II, bladz. 563. *Deux capitaines étrangers au service de France*, page 6.

(3) *Europeesche Mercurius*, Juli 1744, bladz. 25 en vlg., o. a. bevattende een Fransch Dagverhaal van het beleg. Het *Nederlandsch Gedenkboek of Europeesche Mercurius* was een in de vorige eeuw verschijnend maandschrift. Men vindt daarin een overzicht van de meest recente gebeurtenissen. Het kan niet altijd hogen op groote juistheid, ofschoon de steller waarschijnlijk wel met de beste bedoelingen te werk zal zijn gegaan. Niet alleen zal dikwijls de gelegenheid ontbroken hebben nauwkeurige berichten in te winnen, maar bovendien laat de onpartijdigheid te wenschen over. De appreciatie van de handelingen der Nederlandsche troepen ten minste schijnt min of meer sterk gekleurd, daar waar het geldt te prijzen of het laakbare te vergoelijken. Dit is te verklaren door den tijd, waarin het geschrift verscheen; de gemoederen konden toen niet altijd zeer tot onpartijdigheid gestemd zijn, terwijl het bovendien dikwijls aan de noodige vertrouwbare gegevens zal hebben ontbroken. Dit neemt niet weg, dat vele detail-opgaven, alsmede de getallen — als zijnde waarschijnlijk geput uit officieele opgaven — hun waarde kunnen hebben.

(4) *Europeesche Mercurius*, Juli 1744, bladz. 25.

(5) Voor observatie van het overige gedeelte zullen natuurlijk eenige troepen noodig zijn geweest.

dat zich daar de sterkste werken bevonden, dat, al waren Elverding, Benedenstad of Tourront veroverd, de vijand nog altijd stond tegenover de door ravelijnen verdedigde en door natte grachten omgeven bastions van den hoofdwal, dan valt het op, dat, toen den 24sten de bedekte weg van Benedenstad bestormd en veroverd was, deze vrijwillig werd ontruimd en den 26sten 's avonds om 9 uur, terwijl de belegeraar bezig was in laatstgenoemd werk batterijen voor 19 stukken en 18 mortieren te bouwen, om capitulatie werd verzocht. Een stormaanval, welke door de natte grachten waarschijnlijk niet zoo gemakkelijk zou zijn gelukt, werd dus niet afgewacht, noch het schieten van een bres, dat toch altijd vooraf moest gaan.

Toch schijnt de verdediging niet zoo geheel lijdelijk te zijn geweest, ten minste de belegerden deden in den avond van den 19den Juni een uitval, waarbij meer dan 500 Franschen zouden zijn gedood, terwijl in den nacht van 20 op 21 Juni eveneens een uitval heeft plaats gehad (1).

Indien waar, bewijst dit, dat het den Prins niet geheel aan activiteit heeft ontbroken, ofschoon hij eindigde met na elf dagen de vesting over te geven, zonder tot het uiterste te hebben gewacht. De door hem gevraagde termijn van 10 dagen »om een courier naar den Haag te kunnen zenden, ten einde de goedkeuring van haar Hoog Mogende, de Heeren Staten-Generaal t'erlangen" (2) werd niet toegestaan; het garnizoen mocht evenwel volgens art. 2 der capitulatie »met alle Militaire Eere, slaande trom vliegende Vaandels, en alle deszelfs Equipagien uittrekken" (3).

De verdediging van Menen, Veurne en fort Knock was evenmin, gelijk die behoorde te zijn. Het is, dunkt ons, niet overbodig mede te deelen, dat BOSSCHA (4), naar aanleiding van de »flauwe verdediging dezer sterkten," verzoekt de bevelhebbers niet te spoedig te veroordeelen. »Men zou besluiten," zegt hij, »uit de onverschilligheid, waarmede die door de Bewindslieden werd opgenomen, dat aan de Bevelhebbers een wenk was gegeven, dat hunne verdediging niet al te hardnekkig behoefde te zijn en zij hunne garnizoenen slechts moesten redden."

En werkelijk, deze onderstelling schijnt gewettigd, getuige het gebeurde bij Yperen en hetgeen later plaats had. Want al beweert de *Europeesche Mercurius* (5) ter zake van het beleg van Menen — welke bewering ook in de *Bijvoegselen en Aanmerkingen* op WAGENAAR (6) is overgenomen — dat de bevelhebber dier vesting, de Baron VAN ECHTEN niet eerder »te raade werdt de stad bij eerlijk verdrag op te geeven, dan nadat hij en zijne Bezetting,

(1) J. D. J., *Historie van den tegenwoordig geëindigden oorlog* (1743—1748), bladz. 68.

(2) *Europeesche Mercurius*, Juli 1744, bladz. 27. Artikel 1 der capitulatie, zooals die door den Prins was gevraagd.

(3) *Ibid.*

(4) BOSSCHA, deel II, bladz. 564.

(5) *Europeesche Mercurius*, Juni 1744, bladz. 313—314.

(6) *Bijvoegselen en Aanmerkingen enz. voor de Vaderlandsche Historie van J. WAGENAAR* door H. VAN WIJN, bladz. 407.

die slegts uit vijftienhonderd Man bestond, dappere verdediging gedaan hadden en de zwaar gebombardeerde Vesting niet langer te houden scheen," het is niet te ontkennen, dat de belegering slechts zes dagen (28 Mei—4 Juni) heeft geduurd. Neemt men nu in aanmerking, dat de bezetting bestond uit $1\frac{1}{2}$ bataljon infanterie en eenige compagnieën ruiters (1) (5 misschien, dus zooals reeds gezegd is, in het geheel \pm 1500 man), aan de westzijde der aan twee zijden berende stad, waar de hoofdaanval plaats had, nog geen bres was geschoten, terwijl aan de oostzijde, waar de vijand zich van een hoornwerk had meester gemaakt, dit wel het geval was, dáár echter de Lijs door de grachten liep, in deze dus nog een overgang moest worden gemaakt, dan is men geneigd met BOSSCHA tot de gevolgtrekking te komen, dat in eene hardnekkige verdediging door de Staten-Generaal geen groot belang werd gezien.

Veurne had eene bezetting van 3 bataljons en werd evenals Menen aan twee zijden tegelijk berend. De stad, welke door een gebastioneerden hoofdwal met natte grachten en eenige voorwerken omringd was, werd na eene verdediging van vijf dagen overgegeven (11 Juli). Wel had de berenning reeds den 28sten Juni plaats gehad, maar het beleg begon feitelijk niet vóór den 7den Juli. De bevelhebber, de Luitenant-Generaal JOHAN SICCO BARON VAN SCHWARTZENBERG — dezelfde die later bij het beleg van Bergen-op-Zoom te Oudenbosch was — verzocht om capitulatie, voordat een enkele bres was geschoten niet alleen, maar zelfs voordat de belegeraar zich van den bedekten weg had meester gemaakt.

Fort Knock, dat slechts door 75 man was bezet, werd door eene brigade infanterie (d. i. 3 à 4 bataljons) berend en, na een halven dag door twee batterijen beschoten te zijn, overgegeven.

De *Deux capitaines* noemt dit een »Cérémonie, qu'on ne fit que pour autoriser le commandant, qui étoit M. DE LEWE, à se rendre dans une forte de regle". Een eigenaardige tijd, waarin het beschieten van een fort een »Cérémonie" kon worden genoemd en dit misschien ook wel was.

Met de vermeestering van bovengenoemde plaatsen was de veldtocht van 1744 geëindigd. Wel was de maand Juli nog maar half verstreken, maar daar de Hertog KAREL VAN LOTHARINGEN in den Elzas was gevallen, werd Koning LODEWIJK genoodzaakt met een groot deel van zijn leger naar het bedreigde gewest te snellen, den Maarschalk VAN SAKSEN met 45.000 man achterlatende tot dekking van de genomen vestingen en van het zwak bezette Rijssel. Had 's Konings opperbevelhebber in dat jaar de in twee legers opgestelde bondgenooten (de Nederlanders en de Oostenrijkers bij Braine le Comte, de Engelschen tusschen Anderlecht en Etterbeek) den een na den ander aangevallen, het zou hem waarschijnlijk zijn gelukt hen te verslaan en de Zuidelijke Nederlanden zouden toen reeds in Fransche handen zijn gevallen. »LODEWIJK XV had geen TURENNE" zegt BOSSCHA en

(1) *Deux capitaines étrangers au service de France*, blad. 4.

terecht; hier stond evenwel tegenover, dat de Republiek noch de bondgenooten in het bezit waren van een man als den stadhouder Koning WILLEM III. Bovendien werd om goede redenen geaarzeld in een vijandelijk land vooruit te rukken, zonder de vestingen veroverd te hebben, welke in den rug bleven en welker bezetting in de gelegenheid zou zijn, de aan enkele wegen gebonden konvooiën op te lichten.

Gedurende de winter 1744—45 werd het Nederlandsche leger met 12.000 man vermeerderd. Dit bleek niet overbodig te zijn, daar LODEWIJK in het voorjaar van 1745 den veldtocht hernieuwde. Den 26sten April werd Doornik door den Maarschalk VAN SAKSEN berend. Een poging tot ontzet gaf aanleiding tot den slag bij Fontenoy. Het is noodig met een enkel woord te releveeren, waarom deze slag door de verbondenen is verloren.

Het leger der laatsten stond dat jaar onder het opperbevel (1) van den Hertog VAN CUMBERLAND, tweeden zoon van GEORGE II, Koning van Engeland, een jong generaal, die den naam had van zeer dapper te zijn (2). Den 16den April uit Harwich vertrokken, kwam hij den 21sten daaraanvolgende te Brussel bij het leger aan en brak, nadat door hem een groote kriegsraad van al de generaals was gehouden, daarmede den 30sten op.

Volgens BOSSCHA (3) bedroeg de sterkte van het verbonden leger 35.000 man infanterie en 10.000 man cavalerie. VON KAUSLER (4) schat die macht op 50.000 man, d. i. 25 bataljons en 42 eskadrons Engelschen en Hanno-

(1) De Heer VAN SJPPESTEIJN deelt ons op bladz. 109 mee, dat de drie legers ieder onder een afzonderlijk hoofd stonden; op bladz. 110 vraagt hij, hoe het in een leger zonder discipline onder drie bijna even machtige bevelhebbers goed kon gaan. O. i. zou de mededeeling juist zijn geweest, dat het eerste jaar (1744) het leger der verbondenen geen opperbevelhebber had, maar dat het scheen, alsof Prins MAURITS ook door de Oostenrijkers werd gehoorzaamd. In 1745 evenwel was de Hertog VAN CUMBERLAND en, zooals wij straks zullen zien, in 1746 eerst de Generaal BATHIANI en later Prins KAREL VAN LOTHARINGEN met het opperbevel belast, terwijl in 1747 de eerstgenoemde weer als zoodanig optrad. Daar de Heer v. S. het jaar 1744 niet noemt, maar zijne lezing met het eind van 1746 begint, krijgt men onwillekeurig een verkeerden indruk. Evenmin kunnen wij meegaan met zijne bewering, „dat er wel is waar nog in naam een opperbevelhebber over het verbonden leger was, maar diens gezag slechts schoorvoetend werd erkend en zijn bevelen slechts met verborgen spijt, vooral met naïjver in het hart werden opgevolgd.” Wij hebben bij het bestudeeren der krijgsgeschiedenis een gunstigeren indruk van de genoemde opperbevelhebbers ontvangen.

Verder kunnen wij evenmin de opmerking van den Heer v. S. onderschrijven, waar hij zegt: „Niet onaardig drukte de Engelsche gezant te 's-Hage, Lord CHESTERFIELD zich uit door te vragen: Hoe is het mogelijk, dat een rijtuig goed kan loopen, wanneer men er te zamen voorspant een paard, een ezel en een aap” Daargelaten, dat het onbeleefd en zeker ongepast is voor een gezant, om zich op die wijze uit te laten, meenen wij dat die vergelijking zeer overdreven en ook daardoor onjuist is.

(2) Hij was in Maart 1745 door Koning GEORGE II, zijn vader, benoemd tot kapitein-generaal over alle de landtroepen, die reets geworven zijn of noch geworven en in dienst van zijne Majesteit zo in Groot-Brittanniën als buiten dat Rijk, „t zij afzonderlijk of gezamenlijk met die van zijne Majesteits Hooge Geallieerden gebruikt zullen worden” (*Europeesche Mercurius*, Maart 1745, bladz. 135).

(3) BOSSCHA, deel II, bladz. 572.

(4) FR. VON KAUSLER, *Atlas der merkwürdigsten Schlachten, Treffen und Belagerungen der alten, mittlern und neueren Zeit u. s. w.*, CARLSRUHE & FREIBURG, 1831, bladz. 185.

veranen, 26 bataljons en 40 eskadrons Hollanders onder KAREL AUGUST FREDERIK, regeerend Vorst van Waldeck, en 8 eskadrons Oostenrijkers onder den Graaf von KÖNIGSECK (1), hetwelk ongeveer 37.000 man zullen zijn geweest (2); het kan dus zijn, dat von KAUSLER anders rekent, of de organieke sterkte der vreemde troepen iets grooter was dan die der Hollandsche.

Den 5den Mei kwam CUMBERLAND met deze macht te Leuze. Het doel van den tocht was Doornik te ontzetten, dat door den Baron van DORTH met 9000 man werd verdedigd tegen den Maarschalk, wien het gelukt was in de nacht van 29 op 30 April de loopgraven te openen, den 3den Mei de eerste parallel te voltooiën en den 4den daaraanvolgende een uitval, door 1200 man ondernomen, met verlies terug te slaan.

BOSSCHA (3) geeft op, dat het Fransche leger, hetwelk den 8sten Mei bij Fontenoy — d. i. een goed uur zuidoostwaarts van Doornik — tegen de oprukkende bondgenooten stelling nam, 48.000 man infanterie en nagenoeg 16.000 ruiters sterk was. Von KAUSLER spreekt van 55 bataljons infanterie en 91 eskadrons, door hem geschat op 56.000 man, hetgeen zeer ruim berekend schijnt te zijn. Daar nu vóór Doornik achterbleven 27 bataljons infanterie en 17 eskadrons onder den MARKIES DE BREZÉ — d. i. \pm 20.000 man — zal het geheele Fransche leger \pm 75.000 man sterk zijn geweest. BOSSCHA (4) evenwel spreekt van omtrent 100.000 man, 87 kanonnen, 45 mortieren en 14 steenstukken.

Den 8sten gingen de verbondenen weer op marsch en den volgenden dag betrok de Hertog van CUMBERLAND een kamp bij Maubrai. Fransche »Panduren» hadden te voren reeds de »Quartiermeesters» aangetast, die belast waren het »Camp af te steken», maar waren »gerepousseert». Eerst den 10den »werd eene Voorhoede van 8000 Man.... gedetacheerd, om zich van 't Dorp Wetton meester te maken, terwijl de Vorst van WALDEK zich in dat van Fontenoy stabileerde» (5). Uit deze mededeelingen volgt, dat de Hertog van CUMBERLAND veel tijd verloren liet gaan.

Brussel ligt van Leuze, gemeten langs den weg over Hal en Ath, \pm 13 uren gaans. Hierover is gemarcheerd van 30 April tot 5 Mei, d. i. 5 dagen, of gemiddeld nog geen 3 uren per dag, zeker niet veel voor eene legermacht, welke oprukt om eene berende vesting te ontzetten en er dus belang bij heeft, den vijand zoo weinig mogelijk tijd te laten zich te ver-

(1) De Oostenrijksche Veldmaarschalk Graaf von KÖNIGSECK was eigenlijk opperbevelhebber. Maar daar hij een 70jarig grijsaard van een zwak lichaamsgestel was en die betrekking niet had willen aanvaarden, tenzij als onbepaald meester, had men hem overgehaald den Hertog van CUMBERLAND boven zich te gedoogen.

(2) Zie het tweede gedeelte van noot (1) op bladz. 38.

(3) BOSSCHA, deel II, bladz. 572.

(4) BOSSCHA, deel II, bladz. 568.

(5) *Europæische Mercurius*, Mei 1745, bladz. 234.

Volgens J. D. J., bladz. 118, maakten de geallieerden zich den 10den Mei met 12 à 15.000 man meester van de voorposten. De Franschen moesten uit het bosch »in het dorp wijken, hetgeen zij vervolgens in brand staken.»

sterken. Leuze ligt van Fontenoy nog geen 2 uren gaans. Toch verliepen nog 2 dagen (8—10 Mei), voordat eene poging werd aangewend, met den vijand in aanraking te komen. Daar nu de Franschen reeds den 8sten op marsch waren gegaan van Doornik naar laatstgenoemde plaats en den 11den de eigenlijke aanval plaats had, werd den Maarschalk alle tijd gelaten zich te verschansen. Het is o. i. dan ook een fout, dat de hertog na het aanvankelijk succes zijner voorhoede niet onmiddellijk tot den aanval overging.

Trekt men met een straal van ruim één uur gaans en met Doornik als middelpunt een cirkelboog van af den rechter Schelde-oever in noordoostelijke richting, dan vindt men op dien boog de ruim 4000 M. lange stelling der Franschen. Volgens het plan in den atlas van VON KAUSLER is het op dien oever, op den rechtervleugel der stelling gelegen dorp Antoing, evenals het ongeveer 2200 M. verder in noordoostelijke richting verwijderde dorp Fontenoy lager gelegen dan het omliggende terrein. Ongeveer 1800 M. van laatstgenoemd dorp vindt men op den linkervleugel het bosch van Barry.

De Maarschalk had den buitenrand van Antoing doen versterken, evenals het achter Fontenoy op een hoogterand gelegen kerkhof van dien naam. De laatstgenoemde verschansingen schijnen zeer sterk te zijn geweest, terwijl een ravijn, dwars vóór dit centrum gelegen, de nadering zeer moest bemoeilijken. Drie redouten op den hoogterand tusschen beide dorpen, doch als het ware een geheel uitmakende met de werken van het kerkhof, en een tweetal op den linkervleugel, waarvan een achter genoemd bosch, droegen er toe bij, de stelling zeer sterk te maken, terwijl eene batterij aan de overzijde van de Schelde het front van het niet zoo moeilijk te naderen Antoing flankeerde.

Er stonden 200 stukken geschut in batterij, terwijl de Franschen achter de versterkingen »tot over het hoofd begraven lagen" en zij versperringen »als bergen" hadden gebouwd, »de Geallieerden steeds tegen een gebergte moesten schieten 'tgeen geen groote werking onder de begraven vijanden konde hebben" (1).

Het schijnt, dat het gezicht op deze stelling nog al indruk op den aanvaller heeft gemaakt.

BOSSCHA vraagt, en o. i. terecht, of men deze stelling links latende liggen, niet op eene andere wijze het voorgenomen ontzet van Doornik had kunnen beproeven.

Achte de Hertog VAN CUMBERLAND evenwel een aanval noodig, dan zou in de eerste plaats eene omtrekking van den linkervleugel zeer veel kans van slagen hebben gehad, daar deze door het uitgebreide bosch van Barry ongezien had kunnen plaats hebben. In de tweede plaats kwam een met kracht ondernomen aanval — gepaard met een beschieten der flankerende batterij — op Antoing in aanmerking, daar dit dorp gemakkelijker te naderen was dan Fontenoy, en eens genomen, den Maarschalk zou genoodzaakt hebben de stelling te ontruimen.

(1) J. D. J., blad. 118.

Het is niet onze taak den veldslag te beschrijven. Wij wenschen alleen te doen uitkomen — en daarom was een nadere aanduiding der stelling noodig — dat, zoowel volgens BOSSCHA, WAGENAAR als J. D. J., de aanval in drie colonnes plaats had (1), te weten: de Hollandsche troepen op den rechtersvleugel der stelling, de Engelschen op den linkervleugel en de Hannoveranen en Oostenrijkers in het centrum. De eerstgenoemden deboucheerden te dien einde uit het bosch van Barry en stelden zich in slagorde in de vlakte van Antoing. »Verscheiden Bataillons” dezer colonne hebben den aanval op Antoing tot driemaal toe gedaan, »maar zij wierden telkens gerepousseert door 't continuele vuur der vijandelijke Batterijen (2).” Blijkens verschillende, in den *Europeesche Mercurius* (3) opgenomen brieven van ooggetuigen, »vielen d'Engelsche en Hanoveraansche als ook de Hollandsche troepen zo manmoedig aan, dat zij niettegenstaande 't vreeslijk vuur uit d'Artillery van de Vijanden meester wierden van de twee voorste verschan-singen.” Het meeste succes hadden de Engelschen, die, door het terrein verhinderd in linie op te rukken, genoodzaakt waren de beide vleugels terug te houden, maar ondanks deze nadeelige omstandigheid door hun wel gericht vuur er in slaagden, eenige honderd schreden voorbij Fontenoy te komen. »Het is buiten allen redelijken twijfel, dat, zoo in dezen oogenblik Fontenoy en de redoute door een aanval in den rug vermeersterd waren en *de Nederlanders zich met kracht op Antoing hadden geworpen*. . . . de Franschen eenen treurigen dag te meer bij die van Azincourt en Crespy in hunne geschiedboeken zouden te melden hebben gehad (4).” Maar de Engelschen hadden munitiegebrek gekregen en daar *de linkervleugel niet behoorlijk op zijn tijd indrong*, (5) gelukte het den generaal VON LÖWENTHAL om met eene Iersche brigade en twee Fransche regimenten, geholpen door zes stukken, hen terug te drijven.

BOSSCHA (6) zegt, dat allen, die over den slag bij Fontenoy hebben geschreven, overeenkomen, dat de Engelschen en Hannoveranen eene groote onverschrokkenheid en geoefendheid hebben ten toon gespreid, maar dat elk onpartijdige moet toestemmen, dat de wankelmoedigheid der Nederlandsche troepen tot het verlies van den slag heeft medegewerkt.

Zooals reeds met een enkel woord is medegedeeld, stonden deze laatsten onder de bevelen van KAREL AUGUST FREDERIK, regeerenden Vorst van Waldeck, veldtuigmeester in Oostenrijkschen dienst. Deze was »op den 19den van Sprokkelmaand deezes jaars 1745 door de Algemeene Staaten, aangesteld tot »Generaal en Chef, over de Troepen van den Staat, in de

(1) BOSSCHA, deel II, bladz. 572, spreekt eigenlijk van vier colonnes, omdat volgens hem de Nederlandsche troepen in twee »linker colommen” oprukten.

(2) *Europeesche Mercurius*, Juni 1745, bladz. 235.

(3) *Europeesche Mercurius*, Juni 1745, bladz. 236—240.

(4) BOSSCHA, deel II, bladz. 575.

(5) *Europeesche Mercurius*, Juni 1745, bladz. 236—240.

(6) BOSSCHA, deel II, bladz. 577.

Nederlanden, gedestineerd tot secours der Koninginne van Hongarije en Boheeme” en stond hij in die hoedanigheid onder de bevelen van den Hertog VAN CUMBERLAND (1).

Een zijner ondercommandanten was de bejaarde generaal Baron IZAAK VON CRONSTRÖM. Alleen BOSSCHA en de Heer VAN SYPESTEYN noemen hem, ter zake van den slag bij Fontenoy, met name. Hij zou volgens den eersten op den uitersten linkervleugel het dorp Antoing hebben moeten aantasten, maar dit niet met den noodigen ijver hebben gedaan, »t zij dat het vuur der vijandelijke batterijen hem en zijne troepen onthutst had, t zij dat najiver jegens den Vorst VAN WALDECK, die een bevel voerde, t welk hij zich had toegedacht, hem diens bevelen niet zoo gereedelijk deden volbrengen” (2). De vorst moest een tweede bevel zenden en eindelijk zelf daarheen snellen. Toch brachten de troepen het niet verder dan op een half kanonschot van de vijandelijke verschansingen.

De tweede meent, dat de »Generaal ISAAC BARON VAN CRONSTRÖM uit najiver, dat hij onder de orders van den jongeren Generaal VAN WALDECK moest dienen, hardnekkig geweigerd had zijne orders tot het bestormen van het dorp Fontenoy op te volgen, waardoor volgens WALDECK de slag zou zijn verloren (3).” Deze opmerking, die in hoofdzaak met die van BOSSCHA overeenkomt, is evenwel in zooverre niet juist, dat de generaal niet Fontenoy, maar Antoing had moeten bestormen.

De Baron VAN CRONSTRÖM, een Zweed van afkomst, was den 22sten Januari 1662 (4) in fort Avesta in Dagle-Carlie geboren, in 1745 dus ruim 83 jaren oud. De Algemeene Staten hadden hem voor dat jaar benoemd en aangesteld als generaal der infanterie. Hij stond dus als zoodanig onder de bevelen van den Vorst van Waldeck. Van zijn jeugd af in Hollandschen dienst, had hij als brigadier in den Spaanschen successie-oorlog gediend en zich een goeden naam verworven. O. a. was hij in 1712 met grooten lof werkzaam geweest bij den aanval op Quesnoi, door het redden eener hevig aangevallen mortierbatterij.

Dat hij in den slag bij Fontenoy niet zoo doortastend te werk ging, als wel noodig was, mag o. i. wel aan zijn hooge jaren worden toegeschreven. Of hij evenwel najiver koesterde jegens den Vorst van Waldeck, is ons onbekend. Toch schijnt er iets tusschen de beide generaals te hebben plaats gehad, ten minste Prins WILLEM IV spreekt den 5den Augustus 1747 in zijne verklaring aan de Staten van Holland over een zeer scherp brief, door den Vorst van Waldeck aan CRONSTRÖM geschreven, »rakende het gepasseerde

(1) WAGENAAR, *Aanmerkingen* op het XXste deel, bladz. 3. *Europeesche Mercurius*, Februari 1745, bladz. 126.

(2) BOSSCHA, deel II, bladz. 573.

(3) VAN SIJPESTEIJN, bladz. 110.

(4) De Heer VAN SIJPESTEIJN noemt 3 Juli 1661 als geboortedag. Onze opgave hebben wij ontleend aan BOSSCHA, deel II, bladz. 622, noot, waar wordt vermeld, dat de Generaal v. Cr. zelf dien datum tijdens zijn proces zou hebben opgegeven.

bij Fontenoy (1).” Dit neemt evenwel niet weg, dat de vorst als opperbevelhebber der Hollandsche troepen de verantwoordelijke man was, zijne onderbevelhebbers moest kennen en dienovereenkomstig had moeten handelen. »De lafhartigheid der Nederlanders” in dien slag is misschien wel wat breed uitgemeten en daaraan eenig meerder gewicht gegeven, om dat der mislagen in het geheele beleid van den slag niet zoo groot te doen schijnen, en plichtverzuimen van anderen te minder te doen uitkomen (2).

Ondanks het verlies van den slag, bleek Doornik niet zoo gemakkelijk te bemachtigen als de Zuid-Nederlandsche vestingen in het vorig jaar. De commandant was, zooals reeds gezegd is, de Generaal der infanterie JOHAN ADOLF BARON VAN DORTH, die, toen hij eindelijk de stad moest overgeven, aan de Staten-Generaal verlot vroeg, de citadel nog te mogen verdedigen. En ofschoon nu de vraag, of dit wel noodig was, met het oog op het hope-looze van den toestand, in verband met het te vergieten menschenbloed, ontkennend kan worden beantwoord, bewijst het toch, dat zeker alle energie nog niet was uitgedoofd. Ook de Generaal-Majoor JAKOB BARON VAN BRAKEL, die nog vóór het eind van het beleg den door een beroerte overvallen commandant moest vervangen, gaf niet toe, dan toen hem na 20 dagen een »eerlijken aftogt” werd toegezegd. Hij moest er echter in bewilligen, dat de troepen niet meer vóór den 1sten Januari 1747 tegen Frankrijk of diens geallieerden, hetzij in hun geheel, hetzij over andere korpsen verdeeld, mochten optreden.

De Hertog VAN CUMBERLAND deed geen tweede poging tot ontzet. Daar de Franschen na hunne overwinning en de overgave van Doornik niet tot den aanval overgingen, kon hij ongehinderd terugtrekken op Ath en vervolgens zich legeren achter de Dender bij Lessines, tusschen die plaats en Geraadsbergen (Grammont), waar hij ook verder ongemoeid bleef.

Na den val van Doornik werd Gent door den Generaal VON LÖWENTHAL overrompeld, onderwierpen zich Aalst en Brugge, viel Oudenaarde den 21sten Juli in VON LÖWENTHAL's handen en gaf Dendermonde zich den 12den Augustus over.

Ostende, aan welks behoud de Engelschen groote waarde hecchten, werd nu ook in staat van tegenweer gebracht. Hier voerde de Graaf DE CHANCLOS, dien wij later (1747) te Oudenbosch zullen ontmoeten, het bevel. Het garnizoen werd vermeerderd tot 5 bataljons Engelsche, 1 bataljon Hollandsche troepen, 2 compagnieën Oostenrijkers en 209 kanonniërs, terwijl een eskader van 5 Engelsche oorlogsschepen voor de haven kruiste. De omtrek werd gedeeltelijk geïnundeerd, waardoor deze niet in te sluiten vesting alleen genaakbaar was aan de zuidwestzijde, d. i. aan den kant van Nieuwpoort.

Het was de Generaal VON LÖWENTHAL, die de stad den 7den Augustus berende met 4 brigades infanterie, 8 bataljons en 3 eskadrons. Na zich van Oudenburg, Marienkerke en de schans Plassenthal te hebben meester

(1) WAGENAAR, *Nalezingen*, bladz. 420.

(2) BOSSCHA, deel II, bladz. 576.

gemaakt, liet hij in de nacht van 13 op 14 Augustus tegenover de Nieuwpoortsche poort de loopgraven openen en in den daaropvolgenden nacht reeds de tweede parallel, niettegenstaande de belegerden zich met geschut en geweervuur dapper weerden. Den 18den 's morgens werd het vuur tegen de vesting geopend uit 28 kanonnen, 24 mortieren, terwijl den 19den op de duinen van Lismoris (ten noordoosten van Ostende) twee kanon- en twee mortierbatterijen werden gebouwd ter bestrijking van den havenmond. Een uitval uit de vesting, den 18den vroeg ondernomen, had geen succes. Den 23sten werd de bedekte weg aangevallen, maar eerst na eene dappere verdediging, waarbij aan beide zijden groote verliezen werden geleden, prijsgegeven. Het schijnt, dat het vuur der vijf Engelsche schepen den Franschen weinig schade heeft berokkend (1).

De Graaf DE CHANCLOS verzocht den 24sten te mogen capituleeren, naar het schijnt, tengevolge van het »verschrikkelijk vuur der Franschen,» die in vier dagen tijds 4000 bommen in de stad wierpen, en hij gaf dus de niet in te sluiten vesting over, zonder tot het uiterste te hebben gewacht. Het garnizoen mocht met alle krijgseer de vesting verlaten.

Zooals wij weten, waren de gesloten verdragen oorzaak, dat de Republiek hare troepen tegen Frankrijk te velde zond. En ofschoon nu LODEWIJK trachtte haar over te halen tot het sluiten van een verdrag van neutraliteit, gaven de Staten, ondanks de geleden verliezen, ten antwoord, dat zij hierin alleen niet konden, noch wilden beslissen, maar in overleg zouden treden met hunne bondgenooten Engeland en Oostenrijk (2). Frankrijk trachtte zich nu lucht te verschaffen, door den pretendent KAREL EDUARD den Engelschen Koning op den hals te halen (3). De Republiek, door het tractaat van 1713 daartoe verplicht, moest dezen nu niet alleen hulp zenden (onder den Prins MAURITS VAN NASSAU—OUWERKERK) (4), maar zag ook den Hertog VAN CUMBERLAND met het grootste gedeelte der Engelsche troepen en 6000 man naar Engeland vertrekken.

(1) *Deux capitaines étrangers au service de France*, bladz. 31—34.

(2) Zie hieromtrent o. a. WAGENAAR, deel XX, bladz. 19 en 20. J. D. J., bladz. 182 en volgende.

In meergemelde secr. resolutie verklaren haar Ho. Mo. o. a. aan den Franschen Koning »dat geen vrije en independenten staat meer mishandelt heeft kunnen worden, als haar Ho. Mo. door zyne Aller Chr. Majesteit mishandelt zyn, zonder dat eenige andere reeden, *als omdat zy zig niet hebben willen separeeren van haare Geallieerden*, en met een woord, *omdat zy zig niet hebben willen schikken na de wille begeerte van syne Aller Chr. Majesteit tot haar eige zelfs nadeel.*»

(3) Ook deze handelwijze wordt LODEWIJK door de Algemeene Staten in de meergenoemde resolutie verweten: »Dat Syne Aller Chr. Majesteit de zaeken daarbij niet latende, alwyders heeft ondernomen te souteneeren en te foveeren eene Rebelle in het Rijk van Groot Britanniën, begonnen en voortgezet onder de directie van den oudsten zoon van den Pretendent, dewelke indien van succes was geweest, eene totale subversie van Kerk en Staat in dat Rijk te weege gebragt zoude hebben.»

(4) Hiertoe werd de bezetting van Doornik gebezigd, welke ingevolge de capitulatie nergens anders toe gebruikt kon worden (zie bladz. 16). Frankrijk evenwel protesteerde hiertegen, ofschoon het beweerde zich met de pogingen van den pretendent niet in te laten.

Nadat den 5den September Nieuwpoort en den 8sten October Ath waren genomen, werden de winterkwartieren betrokken, door de Franschen bij Gent en door de verbondenen bij Antwerpen.

De winter van 1745—46 maakte in zooverre eene uitzondering op den regel, dat toen ook de Franschen niet bleven stil zitten. Het feit, dat het leger der verbondenen verzwakt was door de detacheringen naar Engeland, in vereeniging met de omstandigheid, dat het moeilijk te verdedigen Brussel de vrij aanzienlijke bezetting van 9000 man had, was waarschijnlijk oorzaak, dat de Maarschalk het plan opvatte deze troepen krijgsgevangen te maken (1). Ondanks de flinke houding van den bevelhebber dier stad, de Luit.-Generaal PHILIP VAN DER DUYN, gelukte hem dit volkomen. Het is opmerkelijk, dat de Vorst VAN WALDECK door een spion een briefje aan dien commandant liet brengen (17 Februari), de mededeeling bevattende: »le secours arrive le vintg." Die hulp is nooit verschenen, maar VAN DER DUYN capituleerde niet, voordat de 20ste Februari was verstreken.

De veldtocht van 1746 maakt, zoo mogelijk, wat de verbondenen aangaat, een nog treuriger indruk dan die der vorige jaren. Het gold toen nog, de vestingen Mons, Charleroi en Namen tegen Frankrijk te verdedigen. Door het vertrek van den Hertog VAN CUMBERLAND was het leger der bondgenooten, 42.000 man sterk, in de minderheid gekomen. Het stond onder den Oostenrijkschen Generaal BATHIANI en had zich, na het opbreken der winterkwartieren, achter de Dijle tusschen Leuven en Mechelen opgesteld. Toen evenwel de Franschen deze plaats en Thienen hadden genomen, week genoemde generaal tot bij Breda terug, alwaar hij de linie van Ter Heijden bezette.

Opmerkelijk zijn de overwegingen, welke nu bij het Fransche leger plaats vonden. Men scheen er aan te denken het leger der verbondenen te willen aantasten, ofschoon dit zich op Nederlandsch grondgebied bevond niet alleen, maar de aanvaller zich in de onvruchtbare streek ten zuiden van Breda moest behelpen, terwijl de verdediger steeds toevoer kon ontvangen. De beide laatste omstandigheden schijnen den doorslag te hebben gegeven: men deed den aanval niet (2). Eerst een jaar later, toen LODEWIJK zijn inval in de Republiek trachtte te motiveeren, kwam hij met de eerste voor den dag. In de »Declaration communiqué par ordre du Roy aux Seigneurs Etats Generaux des Provinces Unies'', dd. 13 April 1747 door den ABT DE LA VILLE uit Versailles aan de Staten gezonden en door dezen den 17den

(1) In een noot op bladz. 386 deelt BOSSCHA een zinsnede mede uit een brief van den Maarschalk aan den Graaf von KAUNITZ, Oostenrijksch minister te Brussel, luidende als volgt: »Vous avez faite la faute d'y (Bruxelles) mettre une grande garnison, il est juste que nous en profitons." Dit heeft natuurlijk zin, als men weet, dat »Brussel volstrekt niet te verdedigen was."

(2) WAGENAAR, deel XX, bladz. 29, zegt dienaangaande: »zo omdat de Bondgenooten vast begraven lagen, agter eene versterkte Linie, die hier in 't jaar 1702, opgeworpen was, als omdat zij geduurig toevoer van volk en voorraad konden krijgen uit Holland; terwijl de schraale heide voor 't Fransche leger niets uitleveren kon."

d. a. v. ontvangen, werd verklaard: dat de Koning in 't begin van den jongsten veldtocht (1746) recht zou gehad hebben, om met zijn Leger te trekken op der Staaten bodem, op welke men Frankrijks vijanden ontvangen had; doch dat hij toen er op vertrouwende, dat de Staten den Vrede, over welke zij met hem in onderhandeling getreden waren, oprechtelijk zochten, afgezien gehad van eene onderneming, tot welker uitvoering hij én volgens de krijgswetten én door den slechten toestand, waarin het leger der geallieerden verkeerde, gerechtigd zou zijn geweest (1). Deze welwillendheid — à posteriori medegedeeld — komt verdacht voor en de sterkte van de stelling en de nadeelige omstandigheden, waarin men bij den aanval zou verkeerden, zullen ook wel den doorslag hebben gegeven.

Wat de onderhandelingen aangaat, waarvan in genoemde declaratie gewag wordt gemaakt, de Koning beweert dienaangaande in gemeld Staatsstuk, dat hij aan haar Ho. Mo. »fit proposer par un mémoire public que Son Ministre leur remit au mois de Septembre 1745 l'assemblée d'un congrès pour travailler sans delay et de concert au grand ouvrage de la paix», hetgeen evenwel niet belette, dat hij den 31sten December van dat jaar het verdrag van koophandel van het jaar 1739 introk en de Staten hierdoor aan hare gevoeligste zijde trof (2).

Dit congres heeft niet plaats gehad, omdat, gelijk haar Ho. Mo. later aan den Koning verklaarden (secr. res. 7 Nov. 1747) »de experientie genoeg geleert heeft, dat het houden van een generaal congres om aan het werk van den vrede te arbeiden, zonder dat eenige praeliminairen onder de strijdende Mogendheden vooraf geconcerteert zijn, zelden of nooit van eenig effect is, maar eerder de zaaken meer embrouilleert als appleneert». De Staten wilden evenwel van hun kant ook bewijzen geven, dat zij niet »verflaauwden in haaren sinceeren ijver om te arbeijden tot de herstellinge van

(1) De oorspronkelijke tekst van deze zinsnede, overgenomen in de secrete resolutie van den 17den April 1747, luidt als volgt; «Le Roy auroit été en droit de le commencement de la dernière campagne, d'entrer avec son Armée sur le territoire des Etats Generaux, lorsqu'il s'y accorderent une retraite aux Troupes ennemies de la France; mais Sa Majesté persuadée qu'il n'y avoit que de la sincerité dans les demarches qu'ils faisoient alors aupres d'Elles pour parvenir à la Paix, suspendit l'exécution d'une entreprise que les lois de la guerre, et le mauvais état de l'armée des allies auroient egaleement justifié.

(2) Dit intrekken van het handelsverdrag had plaats, naar aanleiding van het gebeurde met drie Fransche Oost-Indievaarders, welke door de Engelschen genomen waren en waarvan twee door den gouverneur generaal onzer Oost-Indische Koloniën waren gekocht. LOUWIS XV eischte deze schepen terug, welken eisch de Republiek evenwel niet kon inwilligen. De Algemeene Staten geven evenwel in de secr. res. van 7 Nov. 1747 eene andere reden op. Zij verklaren nl. dat, toen zij »volgens de trouwe der Tractaten tusschen Zijne Majesteit den Koning van Groot Brittanniën en deezen Staat subsisteerende, en volgens hetgeene zij verplicht waren uithoofde van haare gemeene belangen in zulk een gewigtig stuk, een Corps van haare Troupes tot secours derwaarts» — nl. tot bijstand tegen den pretendent — »hebben gezonden, Zijn Aller Chr. Majesteit daarover wederom zoo gevoelig is geweest, dat daar uit gelegenheid heeft gezogt, om, onder pretext als of die Troupes derwaarts gezonden waren tegens den inhoud van de capitulatiën waaraan zij waren verbonden» — Doornik — »waarvan nogtans het tegendeel evidentelijk is gedemonstreert, in te trekken en dus te verbreeken het Tractaat van Commercie in den jaare 1739 op de solemneelste wijze tusschen Zijne Majesteit en den Staat aangegaan.....

de rust" en zochten daarom »niet lang daarna eene andere ende betere weg zoo zij verhoopten om daartoe te geraken", d. i. zij zonden een gevolmachtigde aan den Koning, »niet met een verborgen intentie om daardoor tijd te winnen", zooals Z. M. beweerde, »maar integendeel met de opregtste begeerte en beste trouwe des werlds". UNICO WILLEM GRAAF VAN WASSENAAR-TWICKEL verkreeg evenwel niet meer dan de toezegging, »dat het slegten der veroverde sterke Plaatsen in de Nederlanden, waarmede de Franschen een begin gemaakt hadden, vooreerst gestaakt en de Fransche wapenen, gedurende den gantschen veldtogt, niet gebragt zouden worden op den bodem van den Staat". »'T werk der algemeene bevrediging, het groote oogmerk deezer bezendinge vorderde" dan ook »luttel" (1), en wel voornl. door de »harde en onaanneemelijke conditiën, die Sijne Majesteit aan haar Ho. Mo. en derzelve Geallieerden wilde voorschrijven" (2).

Daar deze onderhandelingen maanden lang duurden¹, is [men onwillekeurig geneigd verband te zoeken tusschen haar en het meer dan lijdelijk optreden der troepen. Men wilde niet geheel met den Franschen Koning breken en hoopte misschien, door weinig tegenstand te bieden, hem van het grondgebied der Republiek af te houden.

Na de verovering van het kasteel van Antwerpen, welks omtrek tot aan het glacis met huizen en tuinen was bebouwd en waarin de Franschen in vijf dagen tijds 9000 bommen wierpen (30 Mei), werd den 7den Juni de stad Mons of Bergen door den Prins DE CONTI aan twee zijden te gelijk berend met 48 bataljons en 16 eskadrons. In deze vesting, welke zeer sterk wordt genoemd, en welker omtrek voor het grootste gedeelte geïnundeerd was, lag eene bezetting van 6 bataljons, en 2 eskadrons, onder de bevelen van den Prins VAN HESSEN PHILIPSTHAL en den Oostenrijkschen Luitenant-Generaal Graaf DE NAVA.

Volgens het plan in de *Deux capitaines étrangers au service de France* was de 1600 M. lange en 1000 M. breede stad omgeven door een gebastioneerden hoofdwal met natte gracht, waarvóór een tweeden eveneens met natte gracht omgeven gebastioneerden voorwal. Behalve enkele ravelijnen, lagen hiervóór, tamelijk gelijkmatig over het front verdeeld, zes hoornwerken, dicht onder genoemden voorwal. Slechts twee dezer hoornwerken waren door sappen te bereiken, daar de overige door de inundatie goed gedekt werden. Het eerste, dat van Bertamont, lag in het zuiden en sloot een, op de hoogte van Bertamont uitlopend, \pm 300 M. breed en \pm 500 lang acces af; het tweede, dat van Nimy, lag in het noorden, links leunende tegen de inundatie en rechts tegen den Vivier des apôtres, zijnde een, \pm 200 M. breed en \pm 1500 M. lang onder den voorwal gelegen water, voor welks oostelijk gedeelte, Etang des prêtres genoemd, een eveneens door inundatiën gedekt hoornwerk lag. Zoowel Bertamont als Nimy konden slechts in front worden aangevallen.

(1) WAGENAAR, deel XX, bladz. 22—25.

(2) Secrete Resolutie dd. 7 Nov. 1747.

Daar de aanhoudende regen de belegeraars zeer in hun werk hinderde, (1) konden eerst in den nacht van 24 op 25 Juni tegen beide genoemde werken de loopgraven worden geopend. Ofschoon de verdediger, dank zij de uitgebreide inundatie, zijn aandacht voornamelijk slechts op twee punten had te vestigen, de verdediging dus in zeer gunstige conditiën verkeerde, is deze, blijkens verschillende door ons geraadpleegde schrijvers, zeer lijdelijk geweest. Niet alleen liet men de dagen van den 7den tot den 24sten ongebruikt voorbij gaan, maar ook na het openen der loopgraven werd weinig uit de vesting gevuurd. Men liet de Franschen ongestoord aan hunne batterijen werken, deed geen uitvallen en zag het lijdelijk aan, dat in den 8sten nacht — dien van 1 op 2 Juli — tegenover beide werken de 4de parallel — d. i. die, welke onmiddellijk langs den bedekten weg liep — werd begonnen. In den 10den nacht werd de vijand meester van de uitspringende wapenplaatsen, terwijl in den daarop volgenden nacht door hem aan bruggen en grachts- overgangen werd begonnen en tevens aan de bresbatterijen werd gewerkt. In den 16den nacht maakten de Franschen zich meester van Bertamont, van den bedekten weg, behoorende tot den achter dit hoornwerk gelegen voorwal en van een gedeelte van Nimy. Toen verklaarde de eerstaanwezende ingenieur in de vesting, de Luitenant-Kolonel JAMÉ, dat de plaats nog slechts twee à drie dagen te houden was, tengevolge van welk advies de krijgswaad tot de overgave besloot. Gaat men nu na, dat de Franschen eerst nog Nimy moesten veroveren, dan nog vóór eenige ravelijnen, den voorwal en den hoofdwal stonden, natte grachten hadden te dempen en ondanks hunne overmacht op grooten weerstand hadden kunnen stuiten, dan bevreemdt ons niet alleen dit advies, maar is het onbegrijpelijk, dat de Prins VAN HESSEN zich met het votum van den krijgswaad vereenigde. De vesting werd niet alleen door hem overgegeven, voordat het geschut geheel tot zwijgen was gebracht, maar hij stemde er zelfs in toe, dat de geheele bezetting, Oostenrijkers zoowel als Nederlanders, krijgsgevangen werd gemaakt, met uitzondering van hem zelven en den Graaf DE NAVA. En moge nu ook de *Europeesche Mercurius* (2) beweren, dat de »Belegeraars een zwaar verlies geleden hebben door 't continuele vuur van 't Guarнизoen van 2300 Man" (3), dat de troepen in de vesting zich op een uitmuntende wijze van hunnen plicht hebben gekwetten en ook de Prins VAN HESSEN heeft uitgemunt, wij gelooven dat dit tijdschrift volgens gewoonte wel wat te schoon kleurt. Die sterke vesting had na een beleg van feitelijk niet meer dan 17 dagen (4) niet behoeven te worden overgegeven. Er zijn weinig verliezen geleden. Aan de Fransche zijde 149 dooden en 588 gekwetsten,

(1) WAGENAAR, deel XX, bladz. 20.

(2) *Europeesche Mercurius*, Juli 1746, bladz. 41 en 46.

(3) Volgens den door ons aangenomen maatstaf zijn de 6 bataljons en 2 eskadrons der bezetting sterk \pm 3250 man.

(4) Rekent men van af 17 Juni, dan komen er 17 dagen bij, welke evenwel door het slechte weer ongebruikt zijn voorbijgegaan, dus nog geen 5 weken in het geheel.

in de vesting 40 dooden en 118 gekwetsten (1), getallen, die doen vermoeden, dat het bij de belegerden aan activiteit moet hebben ontbroken.

Moge de verdediging van Yperen in 1744 door den Prins VAN HESSEN iets krachtiger zijn geweest, de niet geheel gunstige indruk, dien men daar reeds van dien bevelhebber krijgt, wordt niet verbeterd door zijn gedrag bij het beleg van Mons, tengevolge waarvan niet alleen die plaats, maar ook het garnizoen verloren ging.

Gedurende de belegering van Mons was Graaf PALFI met versterking uit Duitschland aangekomen en had de vereeniging hiervan met het leger der verbondenen op de heide tusschen Hasselt en Brey — volgens BOSSCHA bij Peer — plaats. De uit Weenen overgekomen Prins KAREL VAN LOTHARINGEN aanvaardde het opperbevel over dit, 66.000 werkelijk dienstdoende soldaten sterk leger, dat evenwel ook nu werkeloos bleef.

Den 14den Juli werd door de Franschen het beleg vóór Charleroi geslagen. De pogingen der verbondenen, hieraan een eind te maken, waren zeer onvolgende, zoodat deze vesting, welke door de Franschen door een circumvallatielinie was omgeven, den 3den Augustus, na eene allerellendigste verdediging, werd overgegeven (2). Het garnizoen werd krijgsgevangen gemaakt.

Wat Namen aangaat, deze stad werd den 20sten September door den bevelhebber, den Luitenant-Generaal BENJAMIN CROMMELIN in handen der Franschen gesteld, ofschoon den 13den te voren eerst de loopgraven door de Franschen waren geopend. Tien dagen later werd ook het kasteel overgegeven, in weerwil van het protest van verscheiden leden van den krijgsraad, (3) die er o. a. op konden wijzen, dat de verdedigingsmiddelen op lange na niet waren uitgeput; 7350 man werden krijgsgevangen gemaakt. Het is hier de plaats niet, ter zake meerdere mededeelingen te doen (4); maar het is noode, dat wij ons er van onthouden, met bewijzen te staven, hoe

(1) *Deux capitaines étrangers au service de France*, bladz. 55.

(2) Dat de *Europeesche Mercurius* van Augustus 1746 niet aarzelt een te Parijs gepubliceerden brief mede te deelen, waarin van Fransche zijde wordt gezegd, dat de bevelhebber — de oude en gebrekkige Graaf DE BEAUFORT — de vesting »op een zeer singuliere wijze heeft moeten overgeven» en de bezetting voor den aanval van twee grenadier-compagnieën, »ten uitersten verschrikt» als zij was voor met schoppen en houweelen gewapende arbeiders, op de vlucht ging, terwijl de gouverneur, »in allerijl naar den wal geloopt geen prompter middel ter redding van het garnizoen bij de hand hebbende daarop direct 't witte vaandel heeft opgestoken,» kan alleen daardoor verklaard worden, dat dit tijdschrift zelfs uit zulk een gedrag nog lof weet te halen. Dat opsteken van 't witte vaandel toch werd door den gouverneur ook recht ter passe gedaan, want de granadiers zoowel als de arbeiders zouden ongetwijfeld met de vluchtende in de stad zijn gedrongen, en alles wat hun voorquam gemassacreert hebben.» Wij hebben nergens kunnen vinden, dat de Graaf DE BEAUFORT ter zake van zulk een gedrag voor den krijgsraad is moeten verschijnen.

(3) BOSSCHA, deel II, bladz. 598.

(4) In de capitulatie van de stad werd o. a. het o. i. natie voorstel gedaan: »dat het aan de belegeraars niet vrij zal staan aan de stadzijde 't kasteel t'attacqueeren, of daarop, alsmede niet op de werken te schieten, gelijk ook niet aan de belegerden, om van de kasteelzijde, of de werken van dien, op de stad te vuren.» De Fransche bevelhebber besliste o. i. zeer terecht: »De belegerden of belegeraars, zullen te dien opzichte handelen zo als 't hen goeddunkt, staande zulks aan de wederzijdsche willekeur.»

onverantwoordelijk dit prijsgeven was van de stad en het kasteel Namen, »een der sterkste Barrière-steden en de eenigste in de Nederlanden, tusschen de Maaze en de zee, die nog in de magt der Keizerinne-Koninginne was" (1). Wel was er door de geallieerden een zwakke poging gedaan tot ontzet, maar doordat »de altijd wakkere LÖWENTHAL", met spoed en beleid opgetrokken, zich meester had gemaakt van Huy, moest Prins KAREL VAN LOTHARINGEN, vreezende afgesneden te worden van zijn watergemeenschap met de Republiek, zijn stelling tusschen Mazy en de bronnen van de Méhaigne verlaten. Hij trok achter de Maas en liet Namen aan hare zelfverdediging over.

De Staten waren zodoende nu »berooft en ontzet geworden op eene onherstelbare wijze van haar Barrière, die in den voorgaanden oorlog, ten kosten van zooveel goed en bloed verkreegen en die met de solemneelste Tractaten bevestigd en bekragtigt was" (2).

Men zal moeten toegeven, dat het eind van den veldtocht niet geschikt was, de fouten der vorige jaren te vergoeden. Met het verlies van Namen toch was feitelijk de verovering der Oostenrijksche Nederlanden ten westen van de Maas voltooid, terwijl LODEWIJK XV zich wel wachten zou het oostelijk gedeelte te nemen, daar hij hierdoor in onmin met den Koning van Pruisen en de Rijksvorsten zou kunnen komen (3).

Zooals reeds is medegedeeld, was het leger der verbondenen, na het verlies van Huy, over de Maas teruggeweken. Later andermaal beneden Maastricht die rivier overgetrokken, had het zich den 10den October gelegerd tusschen Houtain en Luik, met voorposten tusschen Roclenge aan de Jaar en Ans. Het was toen 74.700 man (4) sterk, dus iets meer dan toen de Prins VAN LOTHARINGEN het bevel op zich nam, terwijl de Maarschalk VAN SAKSEN met 111.000 man tusschen Bilsen en Tongeren tegenover hem stond.

Den 11den October ging de Maarschalk tot den aanval over. In dezen slag, welke naar het dorp Rocoux is genoemd, hebben de Nederlanders, wier reputatie bij Fontenoy had geleden, door hun algemeen erkend, dapper gedrag, dien smet uitgewischt. Zij stonden op den linkervleugel (van Ans tot Rocoux) der van het noorden naar het zuiden, evenwijdig aan de Maas loopende slaglinie, terwijl in het centrum Hannoveranen, Hessen en Engelschen (Rocoux, Woicoux, Liers) en op den rechtervleugel Oostenrijkers (tusschen Liers en de Jaar) waren opgesteld. De Vorst VAN WALDECK, die hen aanvoerde, werd het eerst door overmachtige artillerie en infanterie aangevallen. Hij verweerde zich dapper en trok, voor de overmacht wijkend, herhaaldelijk opnieuw stelling nemend, terug. Het verlies van Rocoux, dat rechts van hem gelegen, een weinig later dan hij, werd aangevallen, nood-

(1) WAGENAAR, deel XX, bladz. 32.

(2) Secrete Resolutie dd. 7 November 1747.

(3) WAGENAAR, deel XX, bladz. 36.

(4) Volgens BOSSCHA, deel II, bladz. 600, 73.000 man.

zaakte hem, voor goed den terugtocht te aanvaarden. Deze slag, in welken alleen deze vleugel in het gevecht is gekomen, wordt waarschijnlijk daarom een *halve bataille* genoemd.

Velen verwijten den Oostenrijkers hunne werkeloosheid.

BOSSCHA (1) meent, dat Prins KAREL »zijne Oostenrijkers, die den regter vleugel vormden, wel zorgvuldig uit den strijd heeft gehouden,» terwijl WAGENAAR (2) beweert, dat »de Oostenrijkschen door een gedeelte der Franschen Legers, welke hunne bewegingen gade sloeg, belet werden deel te nemen in 't gevegt.»

De Heer VAN SIJPESTEIJN (3) daarentegen verklaart dienaangaande, dat de Oostenrijksche troepen onder den Generaal BATHIANI »standvastig geweigerd hadden deel te nemen aan het gevecht, uit naijver op de Hollandsche troepen, die zich dien dag onder den dapperen Regeerenden Vorst KAREL AUGUST FREDERIK VAN WALDECK (4), den opperbevelhebber der Hollandsche troepen, met roem overlaadden.» Indien dit waar is, zou het niet getuigen voor den Prins VAN LOTHARINGEN, die, toen hij in 1744 in den Neder-Elzas viel, zich veel roem verwierf en nu, in volle actie, genoeg zou hebben genomen met eene weigering. Bovendien maakt het een eenigszins vreemden indruk, dat die »standvastige weigering zou zijn voortgesproten uit naijver op de Hollandsche troepen, op den jongeren dapperen regeerenden Vorst KAREL AUGUST FREDERIK VAN WALDECK», wiens »succes BATHIANI niet wilde bevorderen.» Het is waar: het succes geeft dikwijls den maatstaf voor de beoordeeling der personen, maar ware BATHIANI (voor een oogenblik aangenomen, dat hiertoe de mogelijkheid bestond) met goed gevolg vooruitgerukt, wij gelooven, dat die daad meer ten goede zou zijn gekomen aan zijn eigen naam, dan aan dien VAN WALDECK. Aangenomen, dat die »standvastige weigering juist is, dan heeft ze zeker niet den naam, noch het succes van laatstgenoemden benadeeld, maar wel schade toegebracht aan den goeden naam van den Generaal BATHIANI zelf en aan het succes van den dag. Aan den roem, door den Vorst VAN WALDECK behaald door zijne hardnekkige verdediging en beleidvollen terugtocht, kon door den Oostenrijkschen generaal, die zich op den tegenovergestelden vleugel, ruim een uur gaans verder oostwaarts bevond, noch iets afgenomen, noch iets toegevoegd worden.

O. i. hadden de Oostenrijkers dan ook vooruit moeten rukken. Zij zouden, hoewel op weerstand, misschien wel op overmacht stuitende, een heilzame afleiding aan den linkervleugel hebben bezorgd en den Franschen de mogelijke overwinning zeer hebben bemoeilijkt.

Welk doel trachtte de Maarschalk te bereiken, toen hij tot dien aanval

(1) BOSSCHA, deel II, bladz. 601.

(2) WAGENAAR, deel XX, bladz. 34.

(3) VAN SIJPESTEIJN, bladz. 109.

(4) Lees: KAREL AUGUST FREDERIK, regeerend vorst van Waldeck.

besloot? Karakteristiek voor dien tijd noemen wij de woorden van BOSSCHA (1), dat »de Maarschalk VAN SAKSEN tusschen Tongeren en Bilsen gelegerd, zijn eerezucht wellicht ook niet voldaan gevoelende, zoo de veldtogt ten einde liep zonder dat hij den vijand in de oogen had gezien, besloot Prins KAREL in zijn stelling bij Luik aan te tasten,» juist alsof al die belegeringen niet medetelden en daarbij ook de vijand niet in de oogen wordt gezien.

Ware die slag door het Fransche leger verloren, zeer waarschijnlijk zou de Maarschalk de Oostenrijksche Nederlanden weer gedeeltelijk hebben moeten ontruimen, aangezien bij een daarop gevolgd actief optreden van den Prins VAN LOTHARINGEN vele vestingen zeer waarschijnlijk weder te loor zouden zijn gegaan.

Van het betrekken der winterkwartieren zou dan vooreerst niet veel zijn gekomen; maar wie kan zeggen of de Maarschalk, wetende, dat de verbondenen hiervan waarschijnlijk niet spoedig afstand zouden doen, en bovendien vertrouwende op zijn overmacht, niet zeer bevreesd was voor mogelijke kwade gevolgen? Die overmacht gaf hem ontegenzeggelijk goede kansen, maar dan had hij ook, na de overwinning te hebben behaald, tot de vervolging moeten overgaan.

Hij zou de verbondenen, welke met de Maas achter zich en de Jaar op hun rechtervleugel moeilijk konden uitwijken, (2) op de eerstgenoemde rivier hebben kunnen terugdringen. Dat het dezen gelukt is, na voor een gedeelte geslagen te zijn, op Maastricht terug te wijken, naar het schijnt in goede orde, zij er dus in geslaagd zijn straffeloos een flankmarsch vóór langs het front van den overwinnaar te maken, kan verklaard worden uit de omstandigheid, dat het Oostenrijksche korps — op den rechtervleugel bij de Jaar en het dichtst bij Maastricht opgesteld — nog zoo goed als intact zijnde, dien terugtocht kon dekken, maar kan ook tot de gevolgtrekking leiden, dat de Maarschalk geen groote plannen met dien aanval had. Want ware dit wel het geval geweest, dan zou hij door flink door te tasten, niet alleen dat leger gevoelige verliezen hebben kunnen toebrengen, maar zelfs de kans hebben gehad Maastricht te nemen, eene stad, welke na den val der Zuidelijke Nederlanden, voor Oostenrijk vooral in waarde was gerezen, als zijnde voor dat Rijk de eenigste verbinding met het verbonden leger. Of zou de omstandigheid, dat Maastricht op Nederlandsch grondgebied lag den Maarschalk hebben weerhouden alzo te handelen? Het komt ons dan ook voor, dat die aanval van den Franschen opperbevelhebber wel wat nutteloos was en de Heer VAN SIJPESTEIJN (3), die van »noodlottig» spreekt, niet het juiste woord heeft gekozen. Zonder dien veldslag, zou de stand van zaken — behoudens de geleden verliezen — niet veel anders zijn geweest.

(1) BOSSCHA, deel II, bladz. 600.

(2) Er waren ter hoogte van Viset slechts drie bruggen over de Maas geslagen, niet veel voor een opgedrongen leger.

(3) VAN SIJPESTEIJN, bladz. 110—111.

Den 25sten October werden de winterkwartieren betrokken: door de Franschen tusschen Wavre en Mechelen, door de verbondenenen achter de Maas. Dat dit laatste plaats had »tot dekking van Maastricht, waarop het Fransche leger het toen gemunt had' (1) gelooven wij niet en wel vooral met het oog op die, door den vijand gekozen winterkwartieren.

O. J. A. SCHWARZ.

(Wordt vervolgd.)

(1) VAN SJPPESTEIJN, bladz. 411.

(1) Boesche, heb. II, bladz. 500.
 (2) Er waren ter hoogte van Yser slechts drie bruggen over de Maas, waarvan de meest noordelijke was opgevoerd naar.
 (3) Van Sijpesteijn, bladz. 110-111.